

33790 - مقتدی در نماز جماعت چگونه به امام اقتدا کند؟

سوال

گاه می‌بینیم بعضی از مردم در نماز جماعت با تاخیر از امام پیروی می‌کنند و برخی دیگر در سجده و گاه رکوع از امام جلو می‌زنند. خواهش می‌کنم حکم جلو زدن از امام یا عقب افتادن از او را توضیح دهید.

پاسخ مفصل

الحمدلله.

شیخ محمد بن عثیمین - رحمه الله - در **شرح الممتع** می‌گوید:

«مقتدی در پیروی از امام چهار حالت دارد:

۱ - سبق (جلو زدن)

۲ - تخلف (تاخیر زیاد)

۳ - موافقت (انجام حرکت همراه با امام)

۴ - متابعت (پیروی)

نخست: سبق

سبق یعنی مقتدی در یکی از ارکان نماز از امامش پیشی بگیرد، مثلاً پیش از امام به سجده برود یا پیش از او سر از سجده بردارد یا زودتر از امام به رکوع برود و یا زودتر از او از رکوع بلند شود. این کار حرام است، به دلیل سخن پیامبر - صلی الله علیه وسلم - که می‌فرماید: **پیش از آنکه به رکوع رود به رکوع نروید، و پیش از آنکه به سجده رود به سجده نروید و اصل در نهی، تحریم است؛ بلکه اگر کسی بگوید این کار از گناهان کبیره است حرف دور از حقیقتی نگفته، زیرا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: آیا کسی که سرش را از زودتر از امام بلند می‌کند از این نمی‌ترسد که خداوند سرش را به سر الاغ - یا چهره‌اش را به چهره‌ی الاغ - تبدیل کند؟** این سخن پیامبر - صلی الله علیه وسلم - یک تهدید است و یکی از نشانه‌های کبیره بودن گناه همین است که دربارهی آن تهدید و وعید وارد شده باشد.

حکم نماز کسی که از امامش پیشی بگیرد:

اگر کسی با علم کامل و بدون فراموشی از امامش پیشی بگیرد، نمازش باطل است، اما اگر از روی نادانی یا فراموشی چنین کند نمازش صحیح است، مگر آنکه عذرش پیش از آنکه امام به او برسد از بین برود (یعنی بداند یا به یاد آورد که از امام جلو زده و امام هنوز به حرکت بعدی نرفته باشد) که در این صورت باید دوباره به حرکت قبلی برود و اگر آگاهانه برنگردد، نمازش باطل است.

دوم: تخلف

تخلف از امام بر دو نوع است:

۱- تخلف از روی عذر

۲- تخلف بدون عذر

نوع اول، تخلف همراه عذر است؛ در این صورت نمازگزار خود را به امام می‌رساند و نمازش مشکلی ندارد حتی اگر یک یا دو رکن از امام عقب افتاده باشد. پس اگر شخصی سهوا یا از روی غفلت، مثلاً به سبب اینکه صدای امام را نشنیده یک یا دو رکن از امام عقب افتاده، آن رکن‌ها را انجام می‌دهد و خود را به امام می‌رساند، مگر آنکه امام به همان رکن در رکعت بعد رسیده باشد، که در این صورت آن‌ها را انجام نمی‌دهد و همراه با امام ادامه می‌دهد و هر دو رکعتی که امام انجام داده برای وی یک رکعت حساب می‌شود (یعنی رکعتی که همراه امام انجام نداده و رکعتی که با امام به جای آورده. مثال:

شخصی پشت سر امام نماز می‌خواند، امام به رکوع می‌رود و بلند می‌شود و به سجده می‌رود و می‌نشیند و به سجده دوم می‌رود و بلند می‌شود و می‌ایستد؛ اما مقتدی مثلاً به علت قطع برق صدای تکبیر را نشنیده و با امام همراهی نمی‌کند. یا فرض می‌کنیم داشته نماز جمعه را می‌خوانده و صدای امام را می‌شنیده که سوره‌ی فاتحه را می‌خواند. اما ناگهان برق می‌رود و امام رکعت اول را تمامی می‌کند و برای رکعت دوم برمی‌خیزد، مقتدی گمان می‌کند که امام به رکعت اول نرفته و ناگهان [برق وصل می‌شود] و می‌شنود که امام دارد سوره‌ی غاشیه را می‌خواند.

می‌گوییم: در این حالت همراه با امام می‌مانی و رکعت دوم امام به عنوان بقیه‌ی رکعت اول تو حساب می‌شود اما وقتی امام سلام گفت [تو سلام نمی‌دهی] و رکعت دوم را انجام می‌دهی. علما می‌گویند: در این حالت یک رکعت مقتدی ترکیبی از دو رکعت امام اوست زیرا بخشی از یک رکعتش را همراه با رکعت اول امام و بخشی دیگر را همراه با رکعت دوم امامش انجام داده است.

اما اگر قبل از رسیدن امام به همان حرکت در رکعت بعد، متوجه شد، [حرکاتی را که انجام نداده انجام می‌دهد و] از امام

پیروی می‌کند. مثال:

مردی پشت سر امام نماز می‌خواند؛ امام به رکوع می‌رود اما او صدای [تکبیر] رکوع امام رانمی‌شوند، و هنگامی که امام **سمع الله لمن حمده** را گفت، آن را می‌شنود. در این حالت به او می‌گوییم: به رکوع برو و از رکوع بلند شو و [سپس] از امام تبعیت کن و در این حالت رکعت را به دست آورده‌ای زیرا این تخلف از روی عذر بوده.

نوع دوم، تخلف بدون عذر است: یا تخلف در انجام رکن، یا تخلف در خود رکن.

تخلف در انجام رکن معنایش این است که مقتدی از متابعت امام تاخیر نماید اما پیش از آنکه امام به رکن بعدی برود خود را به امام برساند. مثال: هنوز یک یا دو آیه از پایان سوره باقی مانده و امام به رکوع برود. تو اما دو آیه را بخوانی و سپس در حالی که هنوز امام در رکوع است به رکوع بروی. اینجا رکعت شما صحیح است اما کارتان مخالف سنت است زیرا مشروع آن است که وقتی امام به رکوع می‌رود تو نیز بلافاصله پس از وی به رکوع بروی زیرا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: **هرگاه [امام] به رکوع رفت، رکوع کنید.**

اما تخلف در خود رکن معنایش این است که امام یک رکن از تو جلو بیافتد. مثال: امام به رکوع برود و پیش از آنکه تو به رکوع بروی از رکوع بلند شود. فقهاء - رحمهم الله - می‌گویند: اگر در رکوع از امام تخلف کردی [و امام از رکوع بلند شد] نمازت باطل است. همینطور اگر زودتر از امام به رکوع بروی، اما اگر در سجده از امام تخلف نمودی بر اساس سخن فقها نمازت باطل نیست، زیرا تخلف در رکنی غیر از رکوع است.

اما قول راجح و صحیح‌تر آن است که اگر مقتدی در هر رکنی بدون عذر تخلف نماید [به طوری که امام به رکن بعدی برود] نمازش باطل است و تفاوتی میان رکن رکوع یا دیگر ارکان وجود ندارد. بنابراین اگر امام سرش را از سجده‌ی اول برداشت و مقتدی در حال دعا در حال سجده بود و سرش را از سجده برداشت تا آنکه امام به سجده‌ی دوم رفت، نمازش باطل است، زیرا در خود رکن از امام تخلف ورزیده و اگر امام یک رکن از مقتدی جلو افتاد پس متابعت امام چه شد؟

سوم: موافقت:

موافقت با امام یا در اقوال نماز صورت می‌گیرد و یا در حرکات، و بر دو نوع است:

نوع اول: موافقت در اقوال نماز که اشکالی ندارد مگر در تکبیرة الاحرام و سلام نماز.

موافقت در تکبیرة الاحرام: اگر پیش از امام تکبیرة الاحرام بگویی اساساً نمازت منعقد نشده زیرا مقتدی باید پس از پایان تکبیرة الاحرام امام تکبیر بگوید.

اما در صورت موافقت با امام در سلام نماز علما می‌گویند: مکروه است که مقتدی همراه با امام سلام اول و دوم را بگوید،

اما اگر پس از سلام اول امام، سلام اول را بگوید و پس از سلام دوم امام سلام دوم را بگوید اشکالی ندارد، هر چند بهتر است مقتدی پس از پایان هر دو سلام امام، سلام بگوید.

اما در بقیه‌ی اقوال نماز تفاوتی ندارد که همراه با امام یا پیش یا بعد از امام آن را بگوید. یعنی اگر فرض کنیم که شنیدی امام تشهد می‌گوید و تو زودتر از او تشهد بگویی اشکالی ندارد زیرا زودتر گفتن اقوال نماز به جز تکبیر اول و سلام آخر تاثیری ندارد و مضر نیست. همینطور اگر مثلاً در نماز ظهر، سوره‌ی فاتحه را زودتر از امام بخوانی و وقتی **ولا الضالین** گفتی، امامت **إياك نعبد وإياك نستعين** بگوید اشکالی ندارد، زیرا مشروع است که امام در نماز ظهر و عصر گاهی طوری سوره‌ها را بخواند که مقتدیان نیز بشنوند، چنانکه پیامبر - صلی الله علیه وسلم - گاه به گاه انجام می‌داد.

نوع دوم: موافقت در اعمال نماز که مکروه است.

مثال: پس از آنکه امام **الله اکبر** گفت و برای رفتن به رکوع خم شد تو نیز همراه او خم شوی که این مکروه است، زیرا رسول الله - صلی الله علیه وسلم - می‌فرماید: **پس هر گاه به رکوع رفت، به رکوع بروید** و یا در سجده همین که امام برای سجده تکبیر گفت تو نیز به سجده بروی و همراه با امام سجده کنی، که این مکروه است، زیرا پیامبر - صلی الله علیه وسلم - از این کار نهی کرده و فرموده است: **به سجده نروید تا اینکه امام سجده کند.**

چهارم: متابعت (پیروی):

متابعت امام در نماز جماعت سنت است. معنای متابعت این است که انسان بلافاصله پس از آنکه امام حرکتی را شروع کرد آن را انجام دهد، اما بدون موافقت.

مثلاً: پس از آنکه امام به رکوع رفت تو نیز به رکوع بروی حتی اگر قرائت مستحب را تمام نکرده‌ای و حتی اگر یک آیه باقی مانده است، زیرا این کار باعث تخلف می‌شود، بنابراین سوره را کامل نمی‌کنی. همینطور در سجده هر گاه امام سرش را بلند کرد تو نیز از امام تبعیت می‌کنی و به سجده ادامه نمی‌دهی، زیرا پیروی از امام بهتر از آن است که به سجده ادامه دهی و دعا کنی، چرا که نماز تو به نماز امام مربوط است و در این حال مأمور به پیروی از امام هستی» با اندکی تغییر و تصرف از **الشرح الممتع** (۴/ ۲۷۵).

شایسته این است که مقتدی به رکن بعدی منتقل نشود مگر هنگامی که امام کاملاً به آن رسیده باشد؛ یعنی برای رفتن به سجده خم نشود مگر هنگامی که امام پیشانی خود را بر زمین بگذارد.

براء بن عازب - رضی الله عنه - می‌گوید: هرگاه پیامبر - صلی الله علیه وسلم - **سمع الله لمن حمده** می‌گفت، کسی از ما کمرش را خم نمی‌کرد مگر هنگامی که پیامبر - صلی الله علیه وسلم - برای سجده به زمین می‌رسید، آنگاه پس از وی به سجده می‌رفتیم. (بخاری: ۶۹۰) و (مسلم: ۴۷۴).